

A. UFKES

Biologisch-Archaeologisch Instituut, Groningen, Netherlands

ABSTRACT: In 1925 a small hoard of 5th/6th century Byzantine solidi was found near Midlum in Friesland. This hoard has been published several times (Boeles, 1927; 1951; Zadoks-Josephus Jitta, 1960; Van der Vin, 1992). Recently it was discovered that the archives of the B.A.I. and of Mr. P.C.J.A. Boeles contain additional information regarding the number of coins, the find circumstances and the way in which the majority of these coins were acquired by the Fries Museum. In particular, the role of Dr. A.E. van Giffen, director of the B.A.I., was most peculiar.

The hoard was found in the *terp* Middelstein, west of Midlum, during waterpipe construction works. The coins were sold by the finder, partly through an intermediate, to the Fries Museum (2), to Dr. van Giffen (12) and to a jeweller in Harlingen (1). It is possible, however, that coins were sold to other people, as well. Apart from that it is likely that the intermediate got one or more coins for his services. Van Giffen sold 11 of his coins to the Fries Museum, on the condition that 2 'duplicates' were returned to him. What happened to the three coins in Van Giffen's possession, is unknown. The Fries Museum also acquired the coin bought by the jeweller. This means that the hoard consisted of at least 15, but probably more, coins of which 12 are in the possession of the Fries Museum.

An interview with the son of the jeweller revealed that his father had bought a small ceramic vessel together with the solidus. This pot was still owned by the family, but presented to the author on behalf of the Fries Museum. It is likely that this was in fact the container in which the solidi were hidden during the 6th century.

KEYWORDS: Netherlands, Friesland, Early Middle Ages, *terp*, hoard, Byzantine solidi.

1. INLEIDING

Bij het doorbladeren van het brievenarchief van het Biologisch-Archaeologisch Instituut te Groningen in het voorjaar van 1990, op zoek naar gegevens over vondsten uit het kanaal Buinen-Schoonoord, viel mijn oog op een brief uit 1926 van P. Helfrich te Wijnaldum over gouden munten. Vanwege de connectie met Wijnaldum, waar later dat jaar opgravingen zouden plaatsvinden, was de belangstelling direct gewekt. Bij verder speuren in het archief bleek het echter te gaan om de bekende vondst van 5e/6e-eeuwse solidi uit Midlum die in 1925 werd gedaan en die in de literatuur al eerder beschreven werd (Boeles, 1927 en 1951; Zadoks-Josephus Jitta, 1960; Van der Vin, 1992). De brieven bleken tot nu toe onbekende gegevens te bevatten over het aantal munten, de wijze van verwerving door het Fries Museum van het grootste gedeelte van de vondst, en over de curieuze rol die Van Giffen hierbij speelde.

Aanvullende informatie over de wijze van verwerven was niet alleen te vinden in de inventarisboeken van het Munt- en Penningkabinet van het Fries Museum en in het archief van Mr. P.C.J.A. Boeles (Rijksarchief Leeuwarden) maar werd ook verkregen door gesprekken met P. en K. Helfrich, zonen van de vinder van de munten, J. en G. Feikema, zonen van de arts uit Harlingen die destijds bij de verkoop van de munten bemiddelde

en S. Leydesdorff, zoon van de juwelier die in 1934 één van de munten aan het Fries Museum overdroeg. Leydesdorff bleek bovendien in het bezit van een klein potje van aardewerk, dat gelijktijdig met de munt was gekocht, en dat mogelijk het potje is waarin de munten waren opgeborgen.

Een fragment uit de beschrijving van de *terp* Middelstein in het Kadaster te Leeuwarden (appendix 1), de aantekeningen uit de inventarisboeken van het Munt- en Penningkabinet van het Fries Museum (appendix 2), de betreffende brieven (appendix 3) en een persoonlijke noot van Van Giffen (appendix 4) zijn als bijlagen bij dit artikel gevoegd, en spreken voor zich. De belangrijkste gegevens kunnen als volgt worden samengevat.

2. VINDPLAATS EN VONDSTOMSTANDIGHEDEN

Tot dusver is de vindplaats van de muntschat in de literatuur niet nader aangeduid. Zowel Boeles (1927, 1951), A.N. Zadoks-Josephus Jitta (1960), als J.P.A. van der Vin (1992) volstaan met de vermelding 'Midlum' als vindplaats. De kaartcoördinaten die Van der Vin (1992: p. 104) opgeeft zijn zelfs die van de dorpsterp van Midlum. Bij Midlum liggen echter vijf

terpen, inclusief de dorpsterp (fig. 1). Het 100ste *Verslag van het Fries Genootschap* geeft de aanwijzing om welke van de vijf terpen het moet gaan. Onder de inventarisnummers 126 38-42 staan aardewerk en beenderen ingeschreven welke uit dezelfde terp afkomstig zijn als de munten. Het getal 126 is het nummer van de terp die bekend is als Middelstein. Boeles (1951: p. 486) vermeldt deze terp als Midlum-West. Deze terp werd tussen 1905 en 1928 commercieel afgegraven, onder leiding van terpbaas F. Helfrich (fig. 2-3). Zijn zoon P. Helfrich werkte op de afgravingen mee, en was de vinder van de muntvondst. Zijn naam staat ook vermeld in het inventarisboek waarin de aanwinst van de munten in 1927 werd beschreven.

Toch werden de munten niet tijdens de commerciële afgraving van terpaarde gevonden. Volgens een brief van P. Helfrich d.d. 2-2-1927 werden de munten gevonden bij het graven van een waterleiding tegen de glooiing van de terp, op een diepte van 1,70 meter. Bij navraag bij Waterleiding Friesland bleek dat in 1925 inderdaad een waterleidingbuis werd gelegd tussen Harlingen en Herbayum.¹ Thans liggen waterleidingen aan de noord- en zuidkant van de rijksweg. De noordelijke buis is van gietijzer vervaardigd en de zuidelijke van asbestcement. Aangezien asbestcement pas vanaf 1935 wordt gebruikt (Efdée, 1988), moet de vondst gedaan zijn bij het leggen van de noordelijke leiding. Deze buis werd gelegd door het terprestant, dat door F. Helfrich werd geëxploiteerd. Het curieuze feit doet zich voor, dat Mr. Boeles, mogelijk met andere leden van het Fries Genootschap en in gezelschap van P. Helfrich, de vindplaats heeft bezocht. Hij vond het echter niet de moeite waard om de vindplaats nauwkeurig te beschrijven.

3. DE EIGENDOMSVERHOUDINGEN OP DE VINDPLAATS

Het feit dat P. Helfrich betrokken was bij de vondst, doet vermoeden dat de waterleidingbuis gelegd werd door de percelen die commercieel werden afgegraven door terpbaas F. Helfrich. Deze kavels waren, volgens gegevens die bewaard worden bij de Dienst van het Kadaster in Leeuwarden², eigendom van de N.V. Kunstmesthandel voorheen Hulshof en Co. te Utrecht. Een zekere J. Visscher te Nijehaske trad op als 'lasthebber' voor deze kunstmesthandel. Pas in 1933 werd de berm, waarin de waterleiding werd gelegd, verkocht aan de staat, ten behoeve van wegverbreding. In 1925 was de kunstmesthandel wettelijk eigenaar van de terp, inclusief de berm.

F. Helfrich was als terpbaas verantwoordelijk voor de afgraving. In het algemeen was een terpbaas niet de eigenaar van de grond, maar een aannemer die personeel aanstelde en zorgde dat afgraving, opslag en vervoer van de terpaarde goed verliep. Vaak werden er afspraken gemaakt tussen eigenaar en terpbaas aan wie

TERPAARDE.

De groote TERP, Middelstein o/d. Midlum, is weder geopend. Gemakkelijk te laden.

De terpbaas HELFRICH.

Tevens te bekomen ongeveer 12 duizend ton ONDERGROND, zeer geschikt voor het verzwaren van polderdijken. Te bevragen bij JOH. KALMA, Stiens en bij HELFRICH te Midlum.

Fig. 2. Advertentie uit de *Leeuwarder Courant*, 1-4-1910.

eventuele oudheden toe kwamen. Het kon voorkomen dat de eigenaar van de terp niet geïnteresseerd was in oudheden, en alles aan de terpbaas overliet (Arjaans, 1987). In het geval van de terp Middelstein was er niets over dergelijke afspraken te achterhalen.

Ook in 1925 was al wettelijk vastgelegd, dat de eigenaar van de grond recht had op de helft van de waarde van een schatvondst, en de vinder op de andere helft. Het is de vraag wie in dit specifieke geval als vinder moet worden aangeduid: Waterleiding Friesland of P. Helfrich. Het is niet duidelijk op welke manier P. Helfrich bij de graafwerkzaamheden van Waterleiding Friesland betrokken was. Mogelijk hield hij toezicht als zoon van de terpbaas. Het is echter waarschijnlijk dat noch Waterleiding Friesland, noch N.V. Kunstmesthandel voorheen Hulshof en Co., respectievelijk lasthebber J. Visscher ooit van de vondst van de gouden munten heeft geweten.

4. DE OMVANG VAN DE MUNTVONDST (fig. 4)

In oktober 1925 koopt het Fries Genootschap 2 solidi van respectievelijk keizer Marcianus en keizer Leo I. In 1926 ontvangt Van Giffen 12 solidi, die hij na lang aarzelen uiteindelijk alle koopt. Van deze 12 biedt hij er 11 aan het Fries Genootschap aan. Hij bedingt echter dat hij van deze 11 uiteindelijk 2 'doubletten' terug ontvangt, en wel een Leo I en een Anastasius. In de rekeningen van het Biologisch-Archaeologisch Instituut over 1926-1927, die ook in het archief aanwezig zijn, wordt deze aankoop niet genoemd. Kennelijk handelde Van Giffen als privé-persoon. In het rekeningenboek van het Fries Genootschap wordt overigens evenmin de aanschaf van de munten vermeld.

In de periode 1925-1927 is er dus sprake van 14 munten, waarvan Boeles 13 stuks onder ogen heeft gehad. Van deze 14 komen 11 stuks in Leeuwarden terecht, waarvan er 2 rechtstreeks zijn aangekocht en 9 via Van Giffen zijn binnengekomen. Van Giffen heeft 3 munten in zijn bezit, waarvan 1 exemplaar dat Boeles niet kent. De solidi die Boeles in 1927 heeft gezien zijn:

- 2 solidi van Marcianus (450-457 AD);
- 8 solidi van Leo I (457-474 AD);
- 2 solidi van Anastasius (491-518 AD);

Opgavingen in de terp Middenstein te Midlum (Fr.). — Tot de merkwaaardige vondsten van overoude tijden, behooren de hierboven in beeld gebrachte *holpotten*, welke als emmers gebezigd werden, verder een been, een hoorn van een rund en twee ringen, die aan visch-netten bevestigd geweest moeten zijn; alle voorwerpen zijn van steen. — *Boven*: De terp met het dorp Midlum op den achtergrond. *Rechts, onder*: De opgegraven voorwerpen.

Fig. 3. De commerciële afgraving van de terp Middelstein (foto *De Prins*, ergens tussen 1905 en 1910).

1 solidus van Justinianus (527-565; geslagen voor 539).³

In 1934 krijgt het Fries Genootschap een solidus van keizer Leo I van juwelier Leydesdorff te Harlingen. Kennelijk stond op grond van de beschikbare informatie vast, dat deze munt tot de schatvondst van 1925 behoorde. Op het kartonnen kaartje bij deze solidus staat geschreven dat deze munt zeker bij de muntvondst hoort. Boeles lijkt zonder meer te hebben aangenomen, dat deze munt dezelfde was als de solidus van Leo I die in 1927 aan Van Giffen werd geschonken. In feite is over de huidige verblijfplaats van de 3 solidi van Van Giffen niets bekend: ze zijn niet in de collectie van het Biologisch-Archaeologisch Instituut terechtgekomen, en waren ook niet in zijn nalatenschap aanwezig. Ongetwijfeld zijn ze ooit te gelde gemaakt. Maar het is niet voor de hand liggend dat Van Giffen daarvoor naare een juwelier in Harlingen zou zijn gereisd. S. Leydesdorff herinnert zich, dat zijn vader de munt al in zijn bezit had vóór 1930, het jaar waarin hij zelf in de zaak kwam. Het feit dat zijn vader bovendien bij diezelfde gelegenheid een klein aardewerk potje had gekregen of gekocht, doet vermoeden dat hij rechtstreeks contact heeft gehad met de vinder of de tussenpersoon. Deze tussenpersoon was

H. Feikema uit Harlingen. Het lijkt inderdaad voor de hand liggend dat Helfrich en Feikema ook munten hebben verkocht aan anderen dan Van Giffen en het Fries Genootschap. Leydesdorff, in zijn positie als juwelier, is een voor de hand liggende kandidaat als koper van een gouden munt. Wellicht is zelfs eerst Leydesdorff benaderd om er zeker van te zijn dat het om gouden munten ging.

H. Feikema was huisarts in Harlingen van 1925 tot 1930. Volgens zijn zonen had hij grote belangstelling voor oudheden en verzamelde hij actief. Helaas is van zijn collectie, die in 1944 als gevolg van oorlogshandelingen in Nijmegen verloren ging, geen beschrijving bewaard gebleven. Het is m.i. echter verre van onwaarschijnlijk, dat Feikema's rol als tussenpersoon niet helemaal vrijblijvend was, en dat hij voor zijn inspanningen één of meerdere munten heeft gekregen.

Problematischer is de toewijzing aan de schatvondst van 1925 van een solidus van Justinus I (518-527 AD) die in 1928 door het Fries Genootschap werd aangekocht van Th. Schaafsma, schoolhoofd te Ried (gem. Franekeradeel). In het 101ste *Verslag van het Fries Genootschap* waarin de aankoop wordt vermeld staat dat de munt 'wellicht uit Midlum' afkomstig is. Hij wordt daar beschreven als een 'bleek' gouden munt, een

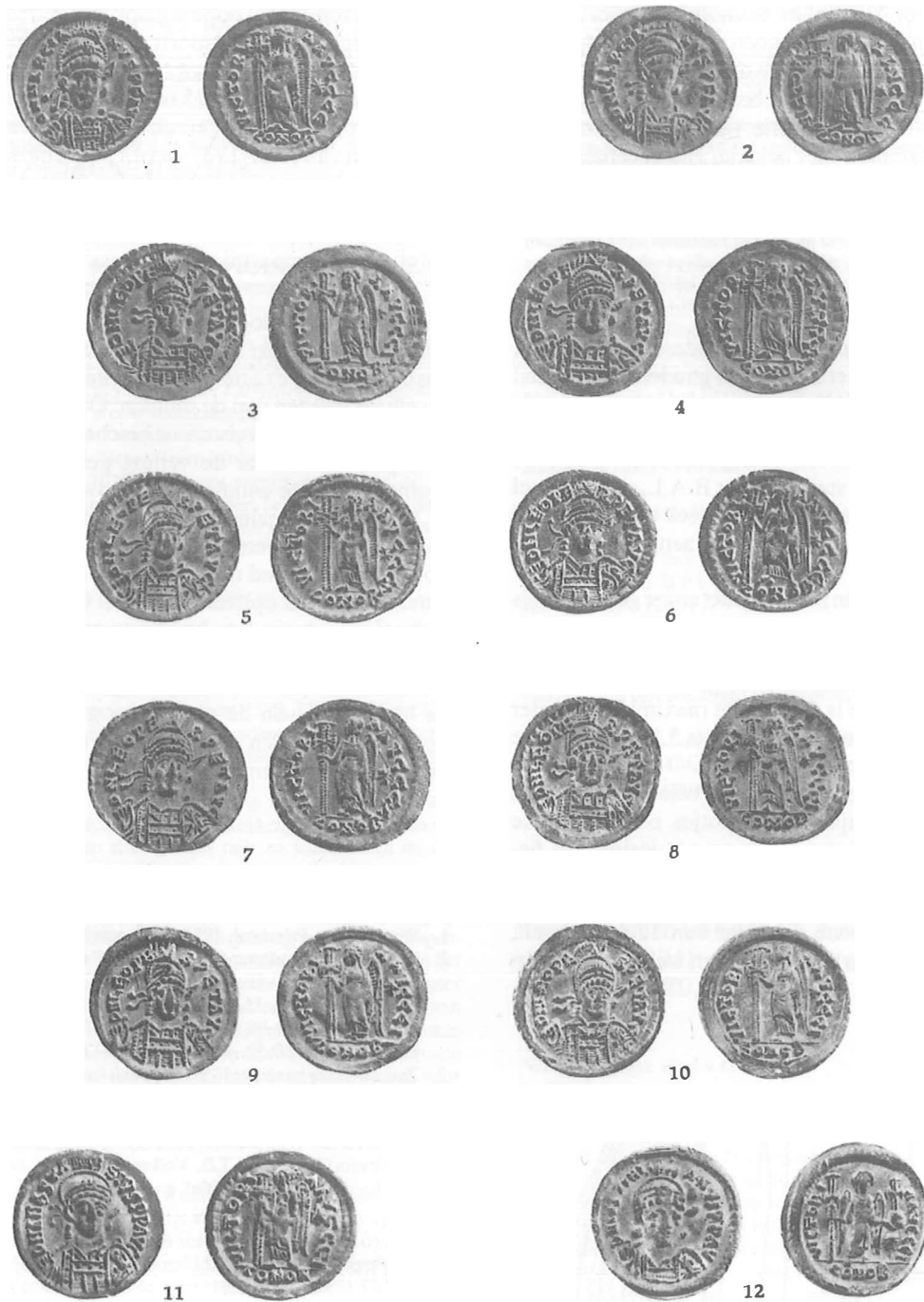

Fig. 4. De 12 solidi van de muntvondst die in het Fries Museum te Leeuwarden worden bewaard (naar Zadoks-Josephus Jitta, 1960).

Germaanse naslag van de Byzantijnse keizer Justinus I. Van der Vin (1992: p. 146 sub 45) spreekt van een 'Merovingische imitatie in bleek goud'. Dat maakt het zeer onwaarschijnlijk, dat deze munt tot de muntvondst van 1925 behoorde. Zadoks-Josephus Jitta (1960) heeft immers al gewezen op het bijzondere karakter van de muntvondst. Van 14 munten staat vast, dat ze in

Constantinopel werden geslagen. Ook het grote aantal munten van Leo I is opvallend, aangezien deze keizer in Westeuropese vondsten zelden voorkomt. (Overigens is uit Blija, gem. Ferwerderadeel, een in Constantinopel geslagen solidus van Leo I bekend, zie Van der Vin, 1992: p. 42). Zij veronderstelt dat de munten via Scandinavië in Midlum terecht zijn gekomen. Oost-

romeinse solidi komen in Scandinavië overvloedig voor, en met name Leo I is goed vertegenwoordigd.

Samenvattend kan gesteld worden dat de schatvondst zeker uit 15 munten heeft bestaan, waarvan er 14 gedetermineerd zijn. Van drie van deze munten is de huidige verblijfplaats niet bekend. Het is echter waarschijnlijk, dat de vondst oorspronkelijk een groter aantal munten omvatte.

5. HET POTJE (fig. 5)

Tijdens het eerste gesprek met S. Leydesdorff bleek, dat zijn vader destijds niet alleen een gouden solidus had gekocht, maar dat hij bij dezelfde gelegenheid ook een klein aardewerk potje had gekregen of gekocht. Dit potje was in het bezit van S. Leydesdorff, maar deze bleek bereid het af te staan aan het B.A.I., of eventueel aan het Fries Museum. Overigens bleek dat het potje al rond 1950 aan het Fries Museum was aangeboden, maar geweigerd!

Het betreft een klein potje dat met enige goede wil als buidelvormig kan worden omschreven. Het aardewerk is hard gebakken en ondanks het feit dat er een scherfje uitderand ontbreekt, is de magering niet goed zichtbaar. De maximale hoogte is 6,2 cm, de maximale diameter is 6,5 cm en de binnenranddiameter is 3,5 cm. Het potje is versierd met verticale groeflijnen.

Hoewel exacte tegenhangers niet bekend zijn, en een datering van dergelijke kleine potjes een hachelijke zaak is, is op grond van vorm en versiering een 6-eeuwse datering zeker niet uit te sluiten. Uit Beetgum-Besseburen komt een exemplaar dat weliswaar 12 cm hoog is en een grootste diameter van 12,4 cm heeft, maar dat qua vorm en versiering toch wel overeenkomt (Holwerda, 1907: Pl. VIII.14; Knol, 1993: fig. 75.4).

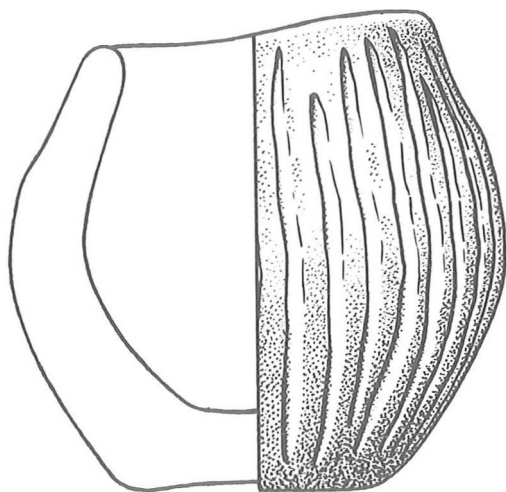

Fig. 5. Het potje uit de collectie Leydesdorff, dat tezamen met één van de solidi werd aangekocht (tek. B.A.I., J.M. Smit). Schaal 1:1.

Uit het feit dat het potje tegelijk met een solidus werd aangeboden aan Leydesdorff, mag misschien worden afgeleid dat potje en munt bij elkaar hoorden, of met andere woorden: dat de 15 (of meer) solidi in het potje werden gevonden. Bij gebrek aan enige vermelding in de brieven van 1925-1927 van dit potje, moet het echter noodgedwongen bij dit vermoeden blijven.

6. SLOTOPMERKINGEN

Het is voor archeologen altijd weer verbazingwekkend, dat numismaten zo weinig geïnteresseerd zijn in het vastleggen van exacte vondstomstandigheden, en het bij elkaar houden van de munten. Ook vandaag de dag nog worden muntvondsten, na beschreven te zijn, zonder veel problemen naar de veiling gebracht, waarna de munten naar alle windstreken verdwijnen.

In dit licht gezien kan de handelwijze van Mr. Boeles, die in de eerste plaats een numismaat was, dan ook niet als vreemd of afwijkend worden gezien. Wel verrassend is het optreden van Van Giffen, van wie als archeoloog een andere houding verwacht had mogen worden.

Verrassend was ten slotte ook nog, dat meer dan 65 jaar na het vinden van de munten, nog nieuwe gegevens boven water konden worden gebracht, hoewel geen van de rechtstreeks betrokkenen van destijds meer in leven is.⁴

7. NOTEN

1. Waterleiding Friesland, 1983. Leidingbeheerkaart I:1000.
2. Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers te Leeuwarden, Leeuwarden 1620-19, dagregister deel 138, nummer 25, 1918 Leeuwarden 1673-35, dagregister deel 143, nummer 55, 1919 Leeuwarden 1921-98, dagregister deel 171, nummer 1106, 1927 Leeuwarden 1930-50, dagregister deel 172, nummer 499, 1928.
3. Zadoks-Josephus Jitta (1960) vermeldt ten onrechte dat de solidus van Justinianus behoort tot een type dat na 538 in zwang kwam. Boeles (1951) had al op een datering voor 538 gewezen.
4. Met dank aan J. Arjaans, J. en G. Feikema, P. en K. Helfrich, S. Leydesdorff, E. Knol, T.B. Volkers, J. Zijlstra, en speciaal aan J.N. Lanting voor zijn kritiek en suggesties.

8. LITERATUUR

- ARJAANS, J., 1987. Terpaafgravingen in Friesland. Doctoraalscriptie Sociale Geografie, Vrije Universiteit Amsterdam.
- BOELES, P.C.J.A., 1927. *Friesland tot de 11e eeuw*. 's-Gravenhage.
- BOELES, P.C.J.A., 1951. *Friesland tot de 11e eeuw*. 2e druk. 's-Gravenhage.
- EFDÉE, R., 1988. *Putten uit het verleden. Geschiedenis van de drinkwatervoorziening in Friesland*. Leeuwarden.
- HOLWERDA, J.H., 1907. *Nederland's vroegste beschaving. Proeve van een archaeologisch systeem*. Leiden.
- KNOL, E., 1993. *De Noordnederlandse kustlanden in de vroege middeleeuwen*. Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam.
- Verslag van het Friesch Genootschap van Geschied- Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden* 100, 1927-1928. Dokkum.

Verslag van het Friesch Genootschap van Geschied- Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden 101, 1928-1929. Dokkum.
Verslag over het boekjaar 1926 van de N.V. Intercommunicale Waterleiding, gebied Leenwarden. Leeuwarden.
 VIN, J.P.A. VAN DER. 1992. *Die Fundmünze der römischen Zeit in den Niederlanden. Abteilung I. Provinz Friesland.* Berlin.
 ZADOKS-JOSEPHUS JITTA. A.N., 1960. Midlum. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 47, pp. 94-96.

APPENDIX 1: Fragment uit de beschrijving van de terp Middelstein in het Kadaster te Leeuwarden.

Op 10 mei 1918 worden de betreffende kavels gekocht door de Naamlouze Vennootschap Kunstmesthandel voorheen Hulshof en Co., gevestigd te Utrecht van Johannes Karsjens Kalma, koopman, en Pieter Ytsens van der Werff, veehouder en wethouder der gemeente Leeuwarderadeel, beide wonende te Stiens. Jan Visscher, een handelaar wonende te Nijehaske (Heerenveen) handelt als 'lasthebber' voor de kunstmesthandel. In 1927 wordt een poging gedaan om bij een openbare veiling deze percelen te verkopen. In het dagregister van het Kadaster te Leeuwarden, 1927, wordt over de terp Middelstein het volgende vermeld:

Overgenomen uit: Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers te Leeuwarden.

"Nota betreffende de afgraving.

Ten behoeve van de afgraving had den verkoopster van dit perceel ten laste van de perceelen nummers 1189, 1100, 2289 en 2293 recht tot vervoer en opslag van terpaarde met vrije vaart naar de Hopmansvaart, welk recht echter eindigt op een April negentienhonderd achtentwintig.

De koper treedt vanaf de toewijzing in alle rechten en verplichtingen van de verkoopster betrekkelijk het hebben en onderhouden van een strookje met rails en toebehooren op den rijksweg waarvoor jaarlijks ene recognitie ad vijftig cent verschuldigd is.

De koper zal zelf op eigen kosten voor eventuele verlenging, vernieuwing of beëindiging dier vergunning moeten zorgdragen. Desgewenscht kan de koper van de verkoopster overnemen het hok, vijftien kipkarren, circa zevenhonderdvijfzeventig meter rails met vier wissels, tien kruisplanken, twee breekijzers, een bankschroef, twee kruivagens, de stelling met barte toebehooren aan de opvaart op het perceel nummer 2289 en het paard met twee tuigen, alles thans voor de exploitatie in gebruik, samen voor tweeduizend vierhonderd gulden.

Al deze goederen zijn mitsdien buiten den koop, ook voor zoover zich bevindende op dit perceel."

De Naamlouze Vennootschap Kunstmesthandel voorheen Hulshof en Co. heeft de terp waarschijnlijk willen verkopen vanwege het feit dat op 1 april 1928 het recht van vervoer en opslag van de terpaarde zou vervallen omdat de terpinmiddels grotendeels was afgegraven. Bij de veiling in 1927 wordt de terp echter niet verkocht. Op 23 maart 1928 koopt Jacobus Fontein, cargadoor en expeditie te Harlingen alsnog de kavels 66a, 1188, 1191, 1454 en 1455 inclusief kipkarren, de rails met wissels, de kruisplanken en verdere goederen voor exploitatie voor f 4500,-. Het paard wordt bij deze transactie niet meer vermeld.

APPENDIX 2: Fragment van de aantekeningen uit het inventarisboek van het Munt- en Penningkabinet van het Fries Museum.

"A 1678-1688. Muntvondst Terp Midlum 1925. Van de 13 alstoen

aldaar bij elkaar gevonden gouden Byzantijnsche solidi, kreeg het Fr. Genootschap elf stuks en wel eerst A 1678 1 Marcianus (450-457 n.C.) en A 1979 1 Leo I (457-474 n.C.). Dr. van Giffen kocht de rest voor f120,- en deed die voor hetzelfde geld in juni 1927 aan het Fr. Gen. over op voorwaarde dat hij 2 der dubbelen kreeg voor het Biol. Arch. Instituut te Groningen. De 9 die er toen bijkwamen zijn één Marcianus als voren zes Leo I als voren één Anastasius (491-518 n.C.) en één Justinianus I (527-565 n.C.). Dr. van Giffen kreeg een Leo I en een Anastasius voor het Instituut.

Over de terp loopt de rijksweg naar Harlingen. Bij onderzoek ter plaatse in 1925 nadat het Fr. Gen. in October 1925 van Dr. Feikema te Harlingen de beide eerst gemelde solidi ter beoordeeling had ontvangen, bleek dat de zoon van de terphaas te Midlum wat eigenaardig met de vondst was omgesprongen, zoodat het Fr. Museum deze vondst niet rechtstreeks van den terphaas of eigenaren van de terp heeft kunnen aankopen.

Nos 1678/9 zijn Oct. 1925 ingekomen. De rest in 1927.

A 1679 is afgebeeld door Boeles Friesland t.d. 11e eeuw pl. 35.2 Zie aldaar ook blz. 155 en 254.

A 1868 Gouden Solidus van keizer Leo (457-474). Ingek. Maart 1934.

Vz. buste 3/4 en face met lans over linker schouder

D H L E O P E B P E T A V C

Kz. V I C R O R I A A V C C C I C O N O B

Victoria staande n. l. met kruis staf.

Afkomstig uit de terp te Midlum. Behoort vrij zeker bij de vondst Boeles Friesl. tot 11e eeuw p. 284 (35.2)

Gekocht van den goudsmid Leydesdorff te Harlingen voor f12."

Op het kartonnen kaartje behorende bij deze munt staat:

"Keizer Leo 457-474 n.C. M19 A 1868 gouden solidus terp Midlum (behoort zeker bij muntvondst)"

APPENDIX 3: Binnengekomen en uitgaande brieven van de jaren 1925 t/m 1927, afkomstig uit het brievenarchief van het B.A.I., behalve de briefnummers 187, 216 en 341, die afkomstig zijn uit het brievenarchief van P.C.J.A. Boeles, Rijksarchief Leeuwarden.

(aan)

Harlingen 16 - 9 - 25

Weled. Zeergel. Heer v Giffen
te Groningen

Bij dezen wend ik mij tot u met een eigenaardig verzoek. Ik kan u namelijk te koop bieden 2 oude gouden munten uit de 8ste eeuw. Om ze te redden van de smeltkroes heb ik mijn bemiddeling aangeboden, temeer daar ze behooren aan een arme oude man en ik anders bang ben dat hij in verkeerde handen zal vallen. Ik bied ze aan aan de meest-biedende liefhebber. Ik heb enkele aangeschreven. Hiernevens gaat een afdruk. De eigenaar wenscht vooralsnog onbekend te blijven.

Inmiddels met de meeste hoogachting

Uw.Dw.Dnr.

H. Feikema, arts.

Weled! zeergel Heer!

Harlingen 2 - 6 - 26

Hierbij zend ik U bona fida 11 munten, gevonden in deze buurt jaren geleden, waarover ik u destijds schreef. Gaarne wist ik de prijs die U er voor denkt te kunnen besteden.

Met de meeste hoogachting

Uw dw dnr

H Feikema

Den WelEdelGeboren Heer H. Feikema
Harlingen.

8 Juli '26

WelEdele Heer!

Uw schrijven d.d. 2-VII.1. kwam in goede orde in mijn bezit, zoomede de munten, welke U mij bona fide daarbij zond, en dank ik U voor het in mij gestelde vertrouwen.

Intusschen merk ik op, dat U zich bij de telling blijkbaar vergist hebt, er zijn nl. niet 11, zooals U schrijft, doch 12 gouden munten. Overeenenander ben ik nog in correspondentie en schrijf ik daarover alvasteven voorloopig. Ik hoop dat U nog een paar weken geduld wilt doen, opdat ik U volledig kan inlichten en een wel overwogen voorstel kan doen.

Inmiddels teken ik mij met alle hoogachting.

Uw dw. dn.

(Van Giffen)

WelEd. Heer!

Wijnaldum, Juli '26

Zoudt U de gouden munten per ommekeer aan Dr. H. Feikema te Harlingen willen terug zenden?

Met de meeste hoogachting

De eigenaar

P. Helfrich.

Den WelEdele Heer P. Helfrich
Wynaldum

17 Juli '26

WelEdele Heer!

Aan het verzoek van Uw schrijven d.d. Juli 1.1. hetwelk ik zoo juist ontving, kan ik onmogelijk voldoen, aangezien ik met mijne informatie nog niet gereed ben. Overigens verwondert mij Uw schrijven in zoverre wel eenigszins en begrijp ik er niet veel van. U zoudt mij derhalve verplichten mij wel te willen melden, of en eventueel welke redenen er voor U mogen zijn, mij zoo "bondig", om dit woord maar te bezigen, te schrijven.

Inmiddels teken ik mij hoogachtend

(Van Giffen)

Weled. Heer!

Wijnaldum, Juli '26

In antwoord op uw geëerd schrijven van j.l. het volgende. Kijk Mijnheer, de zaak zit zoo. Ik was in geld verlegenheid en nu dacht ik als ik nu de munten verkoop, dan kan ik me er wel door helpen. Ik moest einde Juni of begin Juli het geld beslist gebruiken en ik zag anders geen uitweg. Nu was hier iemand die bood mij f 10 per stuk, en ziet U, met dat geld zou ik voldoende geholpen zijn. En daarom schreef ik U dat briefje, dat ik graag de munten terug wou hebben. Denkt U nu ook niet dat dit de beste oplossing zal zijn, om me uit den nood te helpen? Had ik nu het geld niet hoognoedig, dan had ik er natuurlijk nooit om geschreven, maar ik was in een moeilijke situatie. Hopende dat het U nu eenigszins duidelijk is, teken ik mij

Met de meeste hoogachting

P. Helfrich

Den WelEdelGeb. Heer P. Helfrich
Wynaldum

13 Aug. '26

Geachte Heer Helfrich!

Uw schrijven d.d. Juli '26 kwam in mijn bezit. De munten zijn bijna alle afkomstig van Byzantynsche keizers. Ik zal ze U thans gaarne retourneren, doch verneem nog graag, alvorens dit te doen of ik zelf er nog een paar mag uithouden waarvoor ik wil vergoeden f12.-. Voorts zou ik U nogmaals in overweging geven ze alvorens weg te doen, nog aan te bieden aan het Friesch Genootschap.

Gaarne Uw antwoord tegemoet ziende hoogachtend

P.S. Bewaart U nog beenderen en koppen voor mij en hebt U reeds iets. De muntvondst is immers ook uit de Midlumer terp? Wilt U dit laatste onbekend houden?

(Van Giffen)

Den WelEdelGeb. Heer
Den Heer P. Helfrich
Wijnaldum

31 Aug. '26

Geachte Heer!

Gaarne had ik even antwoord inzake het van U nog steeds bij mij berustende in verband met mijn laatste brief.

Hoogachtend

Van Giffen

WelEdel Geb. Heer!

Wijnaldum, 7.9.26.

In antwoord op uw geëerd schrijven van 1.1. Dinsdag deel ik u mede dat U er maar een paar van moet uithouden. Mijn schrijven komt wat laat, maar ik ben tegenwoordig gauw eens uit te kaatsen, waar ik veel aan doe. Nu Mijnheer ik schrijf U later nog wel iets omtrent de terp.

Hoogachtend

P. Helfrich

Weled. Heer!

Wijnaldum, Nov. 1926

We ontvingen tot nu toe geen bericht van U aangaande de munten. Op uw laatste schrijven toch heb ik bericht gestuurd, dat u kan er wel een paar van afhouden, maar er komt niets geen bericht terug. Zou u zoo goed willen zijn en stuur ze per ommekeer of als U de munten kan plaatsen, dan het geld? 't Is voor mij weer 12 Nov. geweest en de winter is er zoo meteen ook weer.

Hoogachtend

P. Helfrich

Weled. Heer!

Wijnaldum, 10.12.'26

Tot mijn verwondering ontving ik tot heden nog geen bericht van U aangaande de munten, die U nog onder Uwe berusting heeft. Mag ik zoo vrij zijn, u hierover te vragen? Ik heb ze deze zomer al reeds kunnen verkopen aan 't Friesch Museum, maar zolang ik de munten niet heb kan ik ze ook niet verkopen. Zou U nu zoo goed willen zijn en zend ze mij zoo spoedig mogelijk? Dan kan ik den heer Draaisma even berichten nietwaar of als U er beter raad mee weet is het mij ook best, maar gaarne had ik deze zaak eens afgedaan. Gaarne Uw antwoord tegemoet ziend

Hoogachtend

P. Helfrich.

Den WelEdelGeb. Heer P. Helfrich
Wijnaldum

1 Febr. '27

Aan den Directeur v/h Friesch Genootschap Groningen, 13 April
1927
van Geschied- Oudheid- en Taalkunde
LEEWARDEN.

Geachte Heer!

Zeer Geachte Heer!

Doordat ik sedert eerste helft December ziek was en nog steeds overspannen ben, is allerlei blijven liggen. Daaronder ook Uw Brief. Gaarne retourneer ik U de munten. U vindt dus goed dat ik er een paar van houdt, voor de afgesproken prijs en wilt U mij dan nog bovendien 5 laten voor f 10 per stuk. Deze zijn alle gelijk. Ik kan U dan het geld, tegelijk met de overige munten retourneeren. Het Friesch Museum zal de rest wel willen nemen en anders ben ik bereid - omdat ik U heb laten wachten en U in geen geval zou willen dupeeren - ze voor 10 gulden per stuk af te nemen. Wel zou ik gaarne precies vernemen, waarin en wanneer de munten gevonden zijn.

Ik hoop zeer, dat U mij dit jaar zult willen helpen met de beenderen uit Uwe terp. Ik zal er U goed voor betalen, doch zou dan ook gaarne op Uwe medewerking rekenen.

Vertrouwend dat U de vertraging van mijn antwoord zult willen excuseeren, teken ik mij hoogachtend
(Van Giffen)

Voor een paar weken kwam ik door koop in het bezit van eenige gouden munten, gevonden in de terp. *

Ik sprak U daarover reeds bij gelegenheid van de vergadering van de Oudh. bnd. te Zwolle. De zaak heeft lang geduurd, doch ik heb gemeend om allerlei redenen den koop te moeten sluiten, overtuigd dat dit in het algemeen belang was en de munten anders reeds verloren gegaan waren. Intusschen ben ik bereid de bewuste collectie bestaande uit 11 gouden dinarii van Leo I (10x) 457-473 en Justinus I (1x) 518-527 tegen kostprijs geheel of ten deele ter beschikking van het Genootschap te stellen, op voorwaarde dat zij niet verkocht of voor ruil gebruikt worden.

Door velerlei bezigheden gaf ik niet direct gehoor aan mijn bovenstaand voornemen.

Inmiddels teken ik mij met beleefde groeten,

Hoogachtend,
Directeur Biologisch Instit.
A.E. van Giffen

Weled. Heer!

Wijnaldum, 2.2. '27

commentaar van Boeles bij deze brief:

Wegens ziekte kan ik eerst heden uw brief beantwoorden. Met blijdschap vernam ik dat u bereid is de munten van mij over te nemen. Gaarne wilde ik, dat U ze allemaal maar hield, dan behoef ik ook niet meernaar Draaisma de Vries te schrijven. Ik heb de munten gevonden op ongeveer 1 meter 70. Bij 't graven van de waterleiding tegen de glooiing van de terp.

Ik hoop, dat ik U deze zomer met raad en daad terzijde mag staan inzake Uw onderzoekingen in de terp. U kunt ten allen tijde op mij rekenen. Bij voorbaat dank voor het plaatsen van de munten.

Hoogachtend
P. Helfrich

N.B. de beschrijving der munten is niet correct. Zie Friesland tot de 1e eeuw waarin ze alle beschreven zijn.

Van hem overgenomen en 2 dubbelen teruggegeven voor het Biol. Arch. Instituut. B.

*(te Midlum.)

[brievenarchief P.C.J.A. Boeles]

Aan den WelEdelen Heer
P. Helfrich,
te Wijnaldum.

5 Mrt '27

Friesch Genootschap Leeuwarden "Baens-Ein" 22/4 '27
van Geschied-, Oudheid-, en Taalkunde
te Leeuwarden.

Amice,

Geachte Helfrich!

Dank voor je kaart. Ik houd me voor nader bericht aanbevolen. Alle dagen van de volgende week zouden mij passen voor een conferentie. Vanmiddag kreeg ik toevallig je brief van 13 April l.l. in handen. Daar, zooals je wellicht weet, de oude muntenafdeeling door mij behartigd wordt, haast ik mij te melden dat de bereidwilligheid om de gouden solidi aan ons tegen kostprijs over te doen zeer gewaardeerd wordt. Om de zaak voor beslissing door de vergadering te prepareren dien ik natuurlijk te weten wat gij voor de munten hebt betaald en waar ze gevonden zijn. Ik heb omtrent de vindplaats wel een stellig vermoeden, doch zag dit gaarne bevestigd. Als ik in Groningen kom voor bovenbedoelde correspondentie zou ik de solidi wel even mee kunnen nemen om ze aan het bestuur te laten zien. Verleden jaar heb ik met Ottema voor je uitgezocht, volgens belofte,

/ twee oorpot met ingezonken hals

/ dito gesmoord met uitgetrokken ooren.

Vandaag bleek mij dat die potten nog niet verzonden zijn, naar ik hoor omdat O. dacht dat er nog meer bij uitgezocht zou worden. Mij was dat onbekend n.l. 't met verzenden.

Met vr. groeten
Steeds gaarne
Boeles

Per slot had ik het nog bijna vergeten, doch gelukkig schoot mij juist ons gesprek in gedachte nu ik op het punt sta te vertrekken. Ik haast mij dus hierbij f. 100.00 te zenden. U krijgt dan nog f 10.00 is het niet?

Toezegging is gaarne Uw antwoord tegemoetziende, na vriendelijke groeten,

Uw. dw.
(Van Giffen)

5 Mrt '27

Ingesloten A.H.060850 ——— f. 100.00

Den Hoogedelgestrengen Heer
Den Heer Mr P.C.J.A. Boeles
Raadsheer
LEEWARDEN.

Groningen, 4 Mei 1927.
216

Amice!

Met nog een berg correspondentie voor mij, kom ik eindelijk tot eene beantwoording van schrijven 10 April, waarover ik u reeds per kaart schreef.

Ge zijt dus zoo te zeggen weer in Uw knollentuin teruggekeerd.
Thans de verlanglijst:

- 1). Gaarne.
- 2). Deze teekening is niet te geven, aangezien het veld slechts zeer onvolkomen onderzocht is. Wel kan ik onvolledige teekening en foto verschaffen.
- 3). Gaarne. (zie terpenverslag, hetwelk dezer dagen verschijnt).
- 4). "
- 5). "
- 6). "
- 7). "
- 8). "
- 9). "

Gij ziet dus dat ik ouder gewoonte handel.

Over het runenhoutje zou ik vast wenschen te houden aan de Uwerzijds gedane beloften en de gemaakte afspraak. Het is een speciaal Groningsche vondst en nu alles zoo anders is gelopen dan ik voor jaren had gedacht, doch vooral omdat ik in gebreke ben met de voorloopige publicatie en er bovendien met Prof. Friesen over in verbinding sta, zou ik wenschen het houtje voorloopig nog dood te zwijgen.

Wat aangaat de munten zoo dit nog noodig mocht zijn, zie ik in eene opname geene bezwaren. Ik zou wel gelegenheid willen geven eens eene proeve te nemen. Mocht ge dus eens willen komen zoo zijt ge zeer welkom.

Wat de laatste zinsnede betreft, geloof mij, dat ik eene goede samenwerking altijd op prijs gesteld en er ook naar gestreefd heb.

Zoo gij dus mocht kunnen komen, zal ik gaarne Maandag of Dinsdag e.k. hier zijn. Alleen zag ik gaarne nog van te voren even bericht.

Geloof mij inmiddels na beste groeten, steeds gaarne,
t.à.t.,
A.E. van Giffen

[brievenarchief P.C.J.A. Boeles]

Den HoogEdelgestrengen Heer
Den Heer Mr.P.C.J.A.Boeles
Raadshaar (Harlinger Str.weg 75
LEEWARDEN

Groningen, 5 Mei 1927

Amice!

Bij het verder afwerken der correspondentie kom ik tot je brief d.d. 22 VI l.l., waaruit ik zag dat gij den brief aan den Heer Nieweg te behartigen hebt. Het lijkt mij het beste dat wij die aangelegenheid en annexen bij je bezoek hier maar afdoen. Ik betaalde 100 gulden doch ben nog schuldig 10 of 20 g., dat weet ik niet precies. De vondst-omstandigheden zal ik even weer opzoeken, opdat ge geheel au fait zijt. Het antwoord op je laatste schrijven van 3 Mei l.l. is, zooals ik zie, reeds gegeven in mijn brief van gisteren. Tot spoedig ziens dus.

Met vriendelijke groeten, steeds gaarne
t.à.t.,
(Van Giffen)

Friesch Genootschap
van Geschied-, Oudheid-, en Taalkunde
te Leeuwarden.

5 Mei '27, Leeuwarden
Harlinger Straatweg 75

Amice.

Het was mij hoogst aangenaam heden je brief te ontvangen. De daarin vervatte toezeggingen waren geheel naar wensch. Ik ben nu voornemens Dinsdag 10 Mei a.s. om 9.10 v.m. met den sneltrein te Groningen te komen en mij dan naar het Instituut te begeven. De munten en nog een paar dingen zal ik meebrengen en zou het zeer waardeerden wanneer je fotograaf dien dag van de munten, die op twee plankjes formaat 13x18 cm bevestigd zijn een foto zou kunnen maken, zoowel van de voor als van de keerzijde, dan is het afgieten in gips wellicht niet bepaald nodig. Indien gij de mij toegezegde foto's en teekeningen alvast klaar kunt laten leggen of afdrukken dan zou dit mijn werk zeer kunnen vergemakkelijken, want ik zou ze graag meenemen. De munten van Leo I enz, kan ik dan zeker ook wel eens zien.

Inmiddels met de beste groeten
Boeles

Friesch Genootschap
van Geschied-, Oudheid-, en Taalkunde
te Leeuwarden.

Harlinger Straatweg 75
19 Juni '27

Amice,

Op de vergadering van 1 Juni l.l. heeft het Bestuur overeenkomstig je voorstel besloten om de elf gouden solidi uit de terp te Midlum aan te koopen voor f 120.-. Hierbij heb ik het genoegen een chèque voor dat bedrag in te sluiten. Zoodra ik bericht van goede ontvangst van de chèque heb, zal ik die betaalbaar stellen, ongeveer 3 dagen na ontvangst van dat bericht. Liefst ontvang ik een kwitantie ten name van het Friesch Genootschap. De twee dubbelen krijgt gij dan bij gelegenheid gratis op het voorstel. Daar ik mijn kuitspier v/h rechterbeen wat beschadigde kon ik zelf de vergadering niet bijwoonen. Ik ben nu weer aardig ter been.

Met beste groeten
Boeles

Den WelEdelen Zergeleerden Heer
Den Heer Dr.P.C.Boeles
Harlinger Straatweg 75
LEEWARDEN.

Groningen, 23 Juni 1927
341

Amice,

Je brief d.d. 19 l.l. heb ik in goede orde ontvangen en is deze aangelegenheid dus in zooverre van beide kanten naar genoegen geregeld. De muntjes ontving ik dan wel gaarne bij gelegenheid toegezonden.

Ik hoop intusschen, dat ge weer geheel hersteld zijt, want dergl. beschadigingen zijn meestal pijnlijk en overigens lastig.

Mijn antwoord ondervond eenige vertraging, doordat ik voor een paar dagen buitenslands geweest en pas teruggekeerd ben.

Na beste groeten steeds gaarne,
t.à.t.,
A.E. van Giffen

[brievenarchief P.C.J.A. Boeles]

Weled. Heer!

Wijnaldum, Dec. '27

Toen U deze zomer in Midlum was, hebt U mij beloofd, dat U met Uwe secretaris er over zou spreken, dat ik nog f 24 hebben moest van de munten. U heeft mij f 100 gestuurd en U schreef me, dat U er 2 hield voor f 12 per stuk en de andere 10 voor f 10 per stuk. Dus nu moet ik feitelijk nog f 24 hebben. Zou U het nu ook gelegen komen, dat U ze mij nu stuurt. Ik kan ze nu heel goed gebruiken omreden het winter is en ik nu niets kan uitvoeren met de werkzaamheden en er dus ook geen verdiensten zijn.

Vertrouwende, dat U het mij niet kwalijk zult nemen, teken ik mij U.d.w.dn. P. Helfrich

Van harte gefeliciteerd met Uwe onderscheiding
'k Las het in de Leeuwarder Courant

Den WelEdele Heer P. Helfrich
Wijnaldum

19 Dec. '27

Geachte Helfrich

Bijgaande doe ik U de 24 gulden toekomen met verzoek mij daarvoor ingesloten kwitantie na ondertekening, te willen retourneren. Mag ik er voorts mederekenen, dat gij komend jaar beenderen, koppen enz. zoo mogelijk ook enkele oudheden voor mij wilt verzamelen?

Voorts dank ik U voor Uwe felicitatie.

Na vriendelijke groeten
hoogachtend
(Van Giffen)

APPENDIX 4: Een persoonlijke noot van Van Giffen betreffende de transactie.

De muntvondst werd door P.C.J.A. Boeles gepubliceerd in het 100ste verslag van het Fries Genootschap, 1927-28:

A. 1678-1688. MUNTVONDST MIDLUM 1925. In de terp te MIDLUM (zie rubriek B. 126, 38-42), werden in 1925 samen gevonden dertien fraai geconserveerde gouden Byzantynsche solidi. Het Friesch Museum *) kocht de geheele vondst en stond daarvan twee doubletten, n.l. één Leo en één Anastasius af aan het Biol. Archacologisch Instituut te Groningen. Zie over deze vondst Boeles, Friesland t. d. 11e eeuw, p. 155, 254 en pl. 35.2. De elf die het Fr. Museum behield zijn:

1678, MARCIANUS (450-457 n. C.), Sabatier, Monnaies Byzantines I, p. 124 no. 4. Geen letter achter Auggg; 1686, ALS VOREN, met bijletter; 1679-1685, zeven exemplaren van Leo I (457-474 n. C.), Sabatier I, p. 131 no. 4, met verschillende bijletters achter Auggg.; 1687, ANASTASIUS (491-518 n. C.), Sabatier I, p. 152 no. 2, doch met Dn. Anastasius P.P (niet P. F.) Aug.; 1688, JUSTINIANUS I (527-565 n. C.), Sabatier I, p. 177 no. 2.

In het exemplaar dat in het B.A.I. aanwezig was (nu in de UB Groningen) leverde A.E. van Giffen het volgende commentaar:

*) NB precies verkeerd voorgesteld: ik zelf kocht de vondst aan en stelde het Fr. Gen. via dhr. Boeles in de gelegenheid haar zonder meer over te nemen. Zie de gevoerde correspondentie BAI.